

Hartmut Rosa

Demokrati har brug for religion. Forlaget Eksistensen 2023, 85 sider, kr. 150

Den tyske sociolog Hartmut Rosa er i hvert fald i Danmark det, man kan kalde en regulær akademisk superstar. En række fornemme arrangementer er afholdt med Rosa i Ribe med Ribe Stift og domprovsti som arrangør, og flere af Rosas bøger findes oversat til dansk, bl.a. *Resonans* (2021), som vel må kaldes Rosas hovedværk. Men allerede tidligt blev han oversat ved den mindre bog *Fremmedgørelse og acceleration* (2014), og han blev vel for alvor introduceret til teologerne gennem liturgiforskeren Alexander Deeg.

Hartmut Rosa fornyer Frankfurterskolens tanke om fremmedgørelse, og står derved også i denne skoles tradition som dens fjerde generation med sin fastholdelse af kritisk teori. Hertil kommer Rosas arv fra Erich Fromm, der fastholder de sociale faktorerers påvirkning i højere grad end de biologiske. Det er gennem det accelererende samfund, at mennesket fremmedgøres, hvilket også finder udtryk i nærværende udgivelse. Det er således samfundets egne kræfter, der fremmedgør mennesket, hvilket (igen) anbringer Rosa i nærheden af K.E. Løgstrup, når sidstnævnte kan skrive, at vi blevet for dumme til vores eget samfund, da vi har rationaliseret os væk fra os selv.

Udgivelsen *Demokrati har brug for religion* (2023), som er oversat af Sanne Thøisen, der også har skrevet et glimrende efterord, fortsætter i tråden fra kritisk teori og den fremmedgørende effekt samfundet har. Bogen er egentlig et foredrag, som er holdt for stiftet i Würzburg, og Rosas sympatiske tilgang til tro, kirke og religion, uden nødvendigvis personlig antagelse af denne, bærer bogen flot. Det er noget andet end Gregor Gysis forord, der sagens kunne have været undværet. Hvor Rosa indgår i dialog, positionerer Gysi sig (s. 13), selv om han sikkert tror det modsatte.

Rosa definerer samfundet som "rasende stilstand" (s. 21-22). Samfundet skal hele tiden have vækst for at kunne opretholde status quo. Sandt er det, at alle samfund gennem tiden har søgt at udvikle og at have vækst. Men det senmoderne samfund er det eneste samfund i historien, hvilket er Rosas postulat, der er nødt til at have vækst blot for at kunne opretholde status quo. Hvis der ikke sker nye ting i markedet, så går samfundet tilbage, er argumentet. Hvert år behøver man mere energi for at opretholde det bestående (s. 29; 32). Det er en beskrivelse af det samfund, som Løgstrup andetsteds beskrev som havende vanvidstræk.

Og Rosa spørger med rette også *hvor* der skal vækstes? I flyindustrien? i bilindustrien? i fødevarerindustrien? i byggeindustrien? Alle steder er vækst suspekt på grund af klimaaftrykket. Men væksten er nødvendig bare for at opretholde, og det er det, Rosa beskriver med udtrykket rasende stilstand.

Og denne rasen tåler ikke forhindringer (s. 42). Det er blevet tydeligt i den politiske debat, hvor fronterne er trukket skarpt op, og hvor der ikke argumenteres politisk, men modstanderen kræves endog fængslet (Hillary Clinton fremhæves som eksempel, hvor det blev krævet under valgkampen,

at hun blev spærret inde, s. 42). Modstanderen skal ikke tale, men tie. Der tåles ikke forhindringer, hvilket også har udtryk i dagens danske politiske situation, hvor en flertalsregering synes nødvendig for at kunne udfolde påkrævede reformer. Samtalen er et fremmedlegeme.

Her finder vi, hvad jeg vil kalde Rosas meget smukke greb i denne bog, og her tydeliggøres det, hvorfor demokratiet har brug for religion. Demokratiet har ikke brug for religion som en instrumentalisering af religionen, hvilket man sagtens kunne frygte som et argument. Altså at religionen blev brugt til at begrunde demokratiet, ligesom religionen flere steder instrumentaliseres sammen med poesi og kunst. Det bliver godt for noget andet.

Det er ikke det, Rosa gør. Han griber først fat i det pågældende års løsenord, der er parafraseret fra Første Kongebog 3,9: "Giv mig et lydligt hjerte!" (s. 20). For demokrati, fastslår Rosa overraskende for den, der er opdraget i 80'ernes og 90'ernes skolesystem, handler ikke blot om røsten eller stemmen, dvs. at stemme. Det handler ikke primært om det, hvilket ellers var det afgørende i min ungdom. Det handler ikke først og fremmest om at tale, men om at lytte.

Det handler ikke alene om at lytte til, hvad den anden siger, men også at lytte sig ind på, hvorfor den anden siger, som den anden nu siger (s. 51-52). Det er den demokratiske samtale, som enhver, der arbejder i og med politiske forhold, klart fornemmer er tæt på at forstumme i disse år. Samtalen, som er en del af folkestyret, fornemmes i den grad under pres, fordi vi lægger vægten på stemmen og ikke på det at høre. Det kan enhver forvise sig på blot ved at følge debatprogrammer på tv eller radio.

Det at høre hinanden muliggør ifølge Rosa natalitet, som beskrevet hos Hannah Arendt (s. 53), altså nyskabelse. Og dette finder sted ved at kaldes på, og det kan kun høres, hvilket jo netop er (den protestantiske) religions særkende. At troen kommer af, hvad der høres, med Paulus' ord. Forskellen på tro og overtro er, at den første ikke er min tro. Den gives mig gennem det, jeg hører. Forskellen på tro og overtro er synden, som Rosa dog ikke i denne udgivelse kommer ind på, undtagen tentativt i beskrivelsen af samfundets patologiske forhold til vækst.

I denne lyttende natalitet kan ukontrollerbar resonans opstå. Der er tale om et vertikalt resonansløft (s. 69), som det udtrykkes, hvor man kaldes ud af sit eget, hvilket Rosa kalder "et svarforhold" (sammesteds). Man kan undertiden ikke sige sig fri fra at betragte resonansbegrebet som en romantisk vitalisme, for hvorledes bestemmes resonansen etisk? Og hvorledes placeres for eksempel ondskab? Tyskland i 1930'erne var vel fyldt med resonans? Ja, det gør vel netop det at lytte. Det at høre. Det at op-høre, som Rosa udtrykker det (s. 54), så næsten vel bliver til det afgørende i stedet for min primære eksistens. Uden at nævne Jürgen Habermas, trækker Rosa vel her på begrebet om den herredømmefrie samtale. Hvis denne tolkning er korrekt, har Rosa her etisk bestemt sit resonansbegreb gennem religionens "høre", og derved ved det at kaldes ud af sig selv og over i næsten.

Det må bero på en yderligere læsning, hvilket enhver her inviteres til. Bogen burde samtidig foræres til samtlige politikere på Christiansborg med håb om bedre evne til at lytte end til at stemme.

Thomas Reinholdt Rasmussen